

Speech president

Installatie-zitting 23 november 2018

Geachte meneer de hoofdofficier, meneer de deken, installati, familie en vrienden, beste collega's, geachte toehoorders,

Wij zijn hier vanmiddag met heel wat rechters bijeen. En het bijzondere van onze beroepsgroep - mag ik zeggen HET onderscheidende kenmerk van onze beroepsgroep ten opzichte van alle andere beroepsgroepen en sectoren in NL - is dat wij, niet ieder voor zich, maar wel alle rechters in Nederland gezamenlijk, met elkaar een staatsmacht vormen. En wel de derde staatsmacht. En de vraag waar ik vanmiddag kort bij stil wil staan is een vraag die mij in toenemende mate bezighoudt maar waar ik het antwoord nog niet op heb gevonden en die vraag luidt:

Wat betekent het eigenlijk om een staatsmacht te zijn? Is dat iets waar wij, rechters, ons in moeten verdiepen, is dat iets wat wij met elkaar moeten vormgeven, moeten onderhouden? Waarom zou dat van belang zijn? En hoe doe je dat dan, staatsmacht zijn?

Ik begin maar met een bekentenis: in de beginperiode van mijn rechterlijk carrière (na afronding van mijn opleiding en ook nog best veel jaren daarna) heb hier zelf eerlijk gezegd ook nooit zo stilgestaan. De zojuist geïnstalleerde collega's hier achter de tafel zullen dit waarschijnlijk wel beamen: als rechter - en zeker als startend rechter - ben je namelijk vooral bezig met je werk doen, je werk goed doen: van zaak naar zaak en van zitting naar zitting. Heel veel ruimte in je hoofd voor andere zaken is er dan eigenlijk niet.

Maar toch is het wel degelijk van belang om te reflecteren op deze en soortgelijke kwesties. Om dat belang aan u uit te leggen maak ik - met permissie - een uitstapje naar enkele grondbeginselen/ het gedachtengoed dat aan onze rechtsstaat ten grondslag ligt en dat de voormalig president van de Hoge Raad, Geert Corstens, bij gelegenheid van zijn afscheid een paar jaar geleden in een pareltje van een boekje heeft uiteen gezet. Dit boekje heet "De rechtsstaat moet je leren", 150 pagina's dun en licht verteerbaar! Verplichte kost voor u, voor mij en ook voor onze kinderen!

Zoals u ongetwijfeld weet is onze democratische rechtsstaat gebaseerd op het gedachtengoed dat de drie staatsmachten - de wetgevende, uitvoerende en controlerende - elkaar middels een delicaat systeem van checks en balances in evenwicht houden. De gedachte daarbij is ook dat de drie staatsmachten van

elkaar afhankelijk maar tevens in beginsel aan elkaar gelijkwaardig zijn. Het evenwicht tussen die machten moet, in ieder tijdsgewricht opnieuw, met elkaar gezocht en gevormd worden.

Dit betekent - om met Geert Corstens te spreken - dat in een rechtsstaat niemand het laatste woord heeft. Er is, zoals hij het verwoordt, sprake van evenwicht waarin af en toe een rechter een knoop doorhakt. De rechter toetst aan de regels. Waarna de politiek dan weer de regels kan aanpassen, hetgeen in de praktijk van alle dag ook regelmatig gebeurt.

Haasje over tussen de staatsmachten, dat is wat het is.

En naar de mate dat dit systeem van checks en balances - van krachten en tegenkrachten - beter functioneert, zal de democratische rechtsstaat een steviger fundament hebben.

Ik hoop dat u mij nog volgt.

Maar dit delicate systeem staat onder druk.

Tijdens een in mei jl gehouden debat in de eerste kamer over de staat van de rechtsstaat stelde senator Ruers de vraag of de rechterlijke macht in Nederland nog wel voldoende tegenwicht biedt tegenover politiek en bestuur. Ruers beantwoordde de door hem opgeworpen vraag vervolgens negatief. Hij beschrijft een trend waarbij politiek en bestuur steeds nauwer met elkaar verknoopt raken en in toenemende mate, zoals bij dat zegt, hun rationaliteit aan de rechter opdringen.

En Ruers staat hierin niet alleen. Iemand als oud-minister en PvdA-coryfee Klaas de Vries ziet eenzelfde trend en roept de rechters nota bene op om ons domein te verdedigen tegen - zoals hij dat letterlijk zegt - "landjepik" door de andere staatsmachten (ik wijs even op het lezenswaardige artikel: de Brave rechter: zijn er nog rechters in den Haag, NJB 7, 2017).

Minister van Staat Herman Tjeenk Willink ziet de disbalans ook en bepleit het organiseren van tegenwicht met als startpunt een fundamentele discussie over de inhoud van de rechterlijke functie.

Wat deze heren met elkaar gemeen hebben is dat zij alle drie als het gaat over de onbalans tussen de traditionele staatsmachten **ook** wijzen op de eigen verantwoordelijkheid van de rechters.

Maar dan denk ik: hoe kunnen we die verantwoordelijkheid dan vorm en inhoud geven? Wat staat ons, als gezamenlijke rechters in Nederland, als derde staatsmacht, dan te doen?

Want:

Hoe geef je als rechters met elkaar tegenwicht tegen politieke keuzes die er onherroepelijk toe leiden dat het domein van de rechter steeds verder afbrokkelt? Klaas de Vries ziet in dit verband een wetgever die in hoog tempo

aan de uitvoerende macht - wat hij noemt - “invasies op het werkerterrein van de rechter” toestaat.

En wij rechters ervaren dit in onze dagelijkse praktijk ook. Als voor de hand liggend voorbeeld noem ik het strafrecht waar de strafbeschikking bij het OM zijn intrede heeft gedaan, waar strafbare feiten worden bestraft zonder dat er een rechter aan te pas komt. Maar we zien het ook bijvoorbeeld bij burgemeesters die nieuwe bevoegdheden hebben gekregen, bevoegdheden waarmee zij inbreuk kunnen maken op grondrechten van burgers zonder dat daar een rechterlijk toetsing aan vooraf gaat.

Ik zie - met De Vries - een uitvoerende macht die oprukt en min of meer verwordt tot rechter in eerste instantie.

Tegelijkertijd wordt de toegang tot de rechter voor veel burgers en bedrijven steeds moeilijker gemaakt: het stelsel van gefinancierde rechtsbijstand wordt vanwege bezuinigen steeds verder uitgekleed. U hebt er de deken zojuist uitgebreid over gehoord. Het zijn politieke keuzes..... Ik zie een systeem in onbalans.

Maar ook de hoogte van de griffierechten voor bijvoorbeeld het MKB rijzen de pan uit. Alweer politieke afwegingen en keuzes. Maar wel met als gevolg een daling van het aantal incassoprocedures bij de rechter in de afgelopen jaren van wel 40%. En dat komt niet omdat er minder wanbetalers zijn.

En natuurlijk weet ik dat de minister vorige week een brief naar de tweede kamer heeft gestuurd met plannen voor het verlagen van bepaalde categorieën griffierechten wat op het eerste gezicht goed nieuws lijkt. Maar omdat dit plan geen geld mag kosten (in Haagse termen heet dat; budgetneutraal moet zijn) worden andere griffierechten weer verhoogd. Alweer: politieke keuzes maar ook hier een systeem in onbalans.

En ook in mijn dagelijkse praktijk als president van de rechtbank Noord-Nederland zie ik onbalans: bijvoorbeeld in de financiële situatie van de rechtspraak. Wellicht hebt u er recentelijk via de media het een en ander over meegekregen. Een grote groep rechters luidt de noodklok over het financieringssysteem van de rechtspraak. De financiële situatie van de rechtspraak is inderdaad ronduit zorgwekkend te noemen. En ik ben er bepaald niet trots op maar in de inmiddels lange rij van gerechten met een negatieve begroting, is ook deze rechtbank terug te vinden. Een gegeven dat in schril contrast staat met de grote toewijding waarmee al onze medewerkers, van bode tot administratief personeel, tot juridisch medewerkers en rechters, dagelijks hun werk doen ten dienste van een rechtvaardige samenleving. Maar een begroting die niet sluit is voor een president lastig manoeuvreren. Het stelt je voor akelige

dilemma's. Je kunt iedere euro immers maar een keer uitgeven, en met ons soort werk is dat altijd kiezen tussen kwaden.

Ik zie - en hoop dat u met mij ziet - dat er inderdaad een scheefgroei aan het ontstaan is. En mijn zorg zit erin dat naar mate de scheefgroei schever groeit, dit een ontwrichtende uitwerking op de samenleving zal hebben. Ik realiseer me dat ik grote woorden gebruik. Maar dit is wel wat het is: ontwrichting van de samenleving. Want het is de kerntaak van de rechtspraak om de fundamentele rechten van burgers te beschermen, om normoverschrijdend gedrag af te straffen en ook om de macht te controleren. Om te zorgen dat niet de grootste mond of de dikste portemonnee het in ons land voor het zeggen krijgt. De kerntaak van de rechtspraak is om samenleven mogelijk te maken. En die kerntaak dreigt uit te hollen.

Geachte toehoorders: ik ga afronden.

De goedheiligman is weer in het land. En u heeft vast op enigerlei wijze meegekregen hoe intens verdeeld Nederland inmiddels denkt over zijn compaan, Zwarte Piet en tot hoeveel controverses dit inmiddels aanleiding geeft. Controverses die inmiddels zo hoog zijn opgelopen dat de rechter er aan te pas moet komen. Een paar weken geleden diende in onze rechtbank in Leeuwarden de zaak van de blokkade van de A7: meer dan 30 verdachte stonden terecht, enkele dagen lang een volle zittingszaal. Veel emoties en kwade koppen. Maar ik zag ook de rechters, de collega's van de meervoudige strafkamer die zich door al het tumult niet van de wijs lieten brengen en rustig deden wat ze moesten doen: ieder zaak op zijn merites wegen en tot een helder oordeel komen. En vorige week nog diende een kort geding in Haarlem over de intocht van de Sint in Zaanstad. En ik zag een Haarlemse collega die in alle rust de partijen de oren waste. Een gesprek tussen doven, zo noemde hij de wijze waarop de discussie inmiddels gevoerd wordt. Ook hier zag ik een rechter die bij alle emoties en kwade koppen, het hoofd koel houdt en de rug recht. Een rechter die het beestje bij de naam noemt en ons allen een spiegel voorhoudt. Kennelijk is dat wat de samenleving nodig heeft.

Dames en heren: Er staat inmiddels erg veel druk op de samenleving als geheel maar ook op de organisatie van de rechtspraak.

Hoe zorgen we ervoor dat de rechterlijke macht nu, maar ook in de toekomst zijn rol als derde staatsmacht waar blijft maken en voldoende tegenwicht blijft geven tegen ontwikkelingen zoals die ik zojuist schetste? Hoe zorgen we er voor dat wij, rechters, onze onafhankelijkheid blijven bewaken ten dienste van een rechtvaardige samenleving?

Een aanzet tot antwoord lees ik bij de door mij eerder genoemde Klaas de Vries: Laat ik dan besluiten met een citaat uit zijn artikel:

Ook in deze tijd moet de rechter alert zijn om niet te worden meegezogen in de maalstromen van fact free politics, van hyperige mediacampagnes, van gevoelens van niet nader geïdentificeerde boze burgers, van het bijgeloof dat de dingen nu eenmaal zo gaan als ze gaan, door betogen dat de eigenheid van ons land bestaat uit het halen van kroketten uit de muur, in het relativeren van de rechten van de mens.

De rechter moet doen wat hem betaamt en is daardoor met de wet in de hand ook een gids voor wat in de samenleving betamelijk is. Omdat de tijden roerig zijn en snel veranderen, is aan zijn onafhankelijk oordeel meer dan ooit behoefte. Mensen moeten keuzes maken over de weg die moet worden ingeslagen. Daar moet de rechter bij helpen.

Dank u wel.